

něco, co se v minulosti stalo a co jako takové působí do přítomnosti, nýbrž právě jako výzva.

Pozoruhodné u teologa, který se snaží navazovat na alespoň reformační tradici, je to, že akceptuje situaci, v níž „Bůh theismu“ je vytlačen na okraj. Upozorňuje na metaforický ráz výpovědi o Bohu (s. 387-388) a opatrně připouští pantheistické pojetí vztahu Boha a člověka, resp. Boha a kosmu: vše je v něm a on ve všem. Dokonce výslovně zdůrazňuje *mé-ontologickou* charakteristiku toho, co se vztahuje k celku skutečnosti, jde tedy spíše o vztah sám, než o nějaké jsočno vedle ostatních jsoucen. Jde o tuto interpersonální relaci samu, nikoli o předmětné představy o jeho druhém pólu.

Jde nepochybně o nejvýznamnější systematické dílo české evangelické teologie za dlouhá léta. Nakolik poslouží členům Trojanovy církve, příbuzných církví a celku křesťanů jako výzva, to je při religionistickém pohledu na právě vydané dílo nesnadné odhadnout. Širšímu okruhu čtenářů může kniha být svědectvím o mohutném intelektuálním potenciálu nejstarší evangelické teologické generace. Jako dílo pevně zakořeněné ve zdejších předpokladech a omezeních se může stát informací a snad i výzvou také pro české mimokřesťanské a nenáboženské čtenáře. Autor jistě nepřehlé od teologické k religionistické interpretaci křesťanské látky na způsob Otakara A. Fundy. Je však otevřen mimoteologickým hlasům, zmiňuje např. Paula Ricoeura. Chce se udržet, jak sám uvádí, „na hraně“ (s. 388) a to může být více podnětné než definitivní stanoviska.

IVAN O. ŠTAMPACH

Bronislav Ostřanský, Dokonalý člověk a jeho svět v zrcadle islámské mystiky: Úradky Boží pro nápravu lidského království šajcha Muhjiddína ibn ‘Arabího,

**Praha: Orientální ústav AV ČR
2004, 130 s.
ISBN 80-85425-55-6.**

V současné době, vyznačující se ve sféře knižní produkce v češtině téměř doslova explozí nabízených titulů, je skoro nemožné tvrdit, že se v nabídce něčeho nedostává nebo je toho poskromnu. Platí to dnes i o islámu, i když na kvalitu nabízených titulů mohou být samozřejmě rozličné názory. Narazit však na knížku věnovanou islámské mystice zůstává nadále přece jen vzácností. I když islámskou mystiku neopomene zmínit žádná příručka seznamující české publikum se světem kultury a náboženství islámu, dostupnost textů samotných muslimských mystiků v češtině – s výjimkou několika málo českých překladů mystických básníků (Džaláluddín ar-Rúmí, Háfez, Muhammad Iqbál) – je dosud prakticky nulová. Český zájemce o sufismus, tedy islámskou mystiku, je tak odkázán jen na překlady do světových jazyků. Nyní se však díky Orientálnímu ústavu AV ČR dostal na český knižní trh tenký, ale cenný svazček, jehož autor Bronislav Ostřanský uvádí čtenáře do tajů myšlení a tvorby věhlasného mystika arabské Andalusie Muhjiddína ibn ‘Arabího. V dnešních časech, kdy má navrch představa, že islám je v prvé řadě náboženstvím příkazů a zákazů, je o to více záslužné, když poučený badatel opraňuje doklady o tom, že tomu bylo v minulosti jinak a že muslimové, jež chápou islám především jako niterný a duchovní proces, nemusí být dnes zcela ztraceni a mají se o co opřít.

Osobnost Ibn ‘Arabího vévodí dějinám muslimského mysticismu, v nichž hraje roli příkladného učence a mistra. S titulem *aš-*

Šajch al-akbar – Největší mistr je v prostředí muslimských mystiků, a často nejen tam, pokládán za vrchol vzestupné řady mudrců, jimž se přisuzuje nezřídka atribut svatosti. Jeho dílo je mimořádně významné, dokonce v takové míře, že se chápá za dovršení vývoje islámského mystického myšlení. Někdy bývá obdiv k Největšímu mistrovi natolik silný, že vedle něho bledne hodnota tvorby ostatních islámských mystiků a téměř zaniká její pozoruhodná pestrost.

O Ibn 'Arabím bylo už napsáno mnoho stránek, ale pochopit a přesně vymezit jeho doktrínu, jež má dimenzi náboženskou, filozofickou a mystickou, je dodnes nedořešeným problémem. Ostřanský se přesto odvázně pustil do tohoto nelehkého tématu se skromnou snahou „zmapovat drobnou výseč z části myšlenkového systému šejcha Muhjiddína ibn 'Arabího“. Činí tak sice na malém prostoru, ale o to s větší péčí věnovanou každé větě, ba dokonce snad každému použitému slovu. Za všemi ze 130 stran publikovaného textu je cítit velké předchozí úsilí vyznačující se jasným záměrem poznat, promyslet a porozumět. Ostřanský si pro svůj záměr objasnit a přetlumočit jedno ze základních témat Ibn 'Arabího doktríny – koncepci dokonalého člověka, *al-insán al-kámil*, – zvolil mistrovo pojednání nesoucí název *Úradky Boží pro nápravu lidského království*. S velkým citem pro jazyk, s ohledy na čtenářovu vnímavost, což nebývá v českém prostředí zcela běžné, a se zjevnou snahou co nejvíce rozjasnit komplikovaný text, interpretuje pojednání islámského mystika, když předtím na pěti desítkách stránek přehledně a úsporně uvádí čtenáře do světa islámské mystiky, terminologie a dějin.

Autor se vypořádává s výkladem – vzhledem k rozsahu publikace nemůže být výklad ničím jiným než velice stručným náčrtem – řady nesnadných otázek islámské mystiky. Výsledek je pak z velké části více přehledem témat, s nimiž se mystika v islámu potýká, než jejich hlubším výkladem. Taková povrchnost, byť má jasné a ospravedlnitelné důvody a recenzentova zmínka o ní by neměla vyznít jako výtka autorovi, nese ovšem jistá rizika. Nejde přitom vůbec o to, zda je výklad vyčerpávající – ostatně,

je vůbec možné vyložit fenomén tak komplexní, jako je islámská mystika, skutečně vyčerpávajícím způsobem? Problém vzniká tam, kde se čtenáři dostává sice informace, ale zároveň málo jasný návod, co s ní. Za příklad takového, dovolme si to říci, informačního šumu může sloužit kapitola „Myšlenkový svět velkého mistra“ (s. 58-61). Ostřanský se tu musel vypravit do riskantního prostoru Ibn 'Arabího myšlenkové tendence existenciálního monismu – *wahdat al-wudžúd* (jedinosti všeho bytí), o níž se dá spekulovat nejrůznějšími způsoby. Autor předkládá řadu výroků, v nichž se zmiňuje o vztazích esence a existence v Ibn 'Arabího pojetí bytí, všehomíru a Boha. Škále tezí a myšlenkových postulátů však chybí zarámování helénistickou filozofickou tradicí a zasazení do aristoteléské myšlenkové tradice. Bez znalosti těchto souvislostí vyznívají jinak správné informace o Ibn 'Arabího kosmologii do značné míry jako exhibice kuriózních spekulací. Síla Ibn 'Arabího myšlení přitom vychází z něčeho zcela opačného. Nikoliv z nevázaných ideových konstrukcí, nýbrž z velmi odpovědného promyšlení a dotváření všech předchozích myšlenkových tradic, bez ohledu na to, zda měly nábožensko-islámský, mystický nebo čistě filozofický původ.

Při poctivé četbě Ostřanského textu se vnučuje otázka, zda bylo v intencích islámských mystiků osvobodit se od vnějškovosti a formální zbožnosti bez hlubšího obsahu, k čemuž vždy tíhl oficiální většinový sunitský islám, a toto osvobození se nezdařilo, anebo zda od počátku šlo mystikům v islámu jen o to stát se oázou těch muslimů, kteří svou odevzdanost Alláhovi spojovali s hlubokým prožitkem zbožnosti a zároveň s jistou disciplínou, včetně askeze. Lze si položit také otázku, zda je možné, nebo naopak zcela nemožné uvažovat o islámské mystice jako odrazovém místku nějaké reformy buď na způsob *aggiornamento* (doslova zmešnění), nebo snad dokonce křesťanského protestantismu. Ibn 'Arabího teze o člověku jako vrcholu stvoření a zároveň jako pravé příčiny stvoření svádí k úvaze, zda mystika není východiskem k muslimskému humanismu a k islámskému „osvícení“. Ostřanského občasně zmínky o sou-

časných projevech islámské mystiky, vycházející z jeho osobních zkušeností, nezní v tomto ohledu nijak optimisticky a jsou spíše skeptické.

Přesto lze zaznamenat, že Ostřanský jistotu „humanizační“ tendenci v myšlení islámských mystiků registruje, i když spíše bezděčně, neboť ji nijak nerozvíjí. Lze tak soudit z toho, jak se staví k názoru Nasra Hámida Abú Zajda. Tento marocký specialista tvrdí, že Ibn ‘Arabí odkazuje na koránské verše nikoliv proto, aby od nich odvozoval svou argumentaci, nýbrž aby jimi své vlastní myšlenky jen doložil. Ostřanský tuto tezi uvádí, aniž by bylo jasné, zda ji přijímá, nebo k ní má nějaké výhrady. Přitom polemická poznámka je v tomto případě možná a je dokonce na místě, byť by neměla zpochybnit jistotu o Ibn ‘Arabího interpretační nezávislosti ve vztahu ke Koránu. I pro mudrce – mystiky totiž platí zásada, že se stejně jako všichni ostatní věřící muslimové obracejí na základní zdroj, jímž je Korán. Nemůže tomu být jinak, neboť Korán je základním pilířem, na němž stojí celá stavba islámu. Východisko je pro všechny stejné, ale následující rozvahy nad posvátným textem mohou věřící muslimy zavést do rozličných směrů. V dějinách islámu se ustálilo několik postupů, jak chápat „Boží slovo“. Stručně vyjádřeno, některé trvají na doslovnosti a váží každou větu, jiné se řídí rozumem a jde jim především o teologickou koherenci sdělení.

Mystika usilovala od svého zrodu o jiné pojetí víry a jiný způsob chápání Koránu. Duchovně plný život podle súfijů začíná až na onom světě, nýbrž se odehrává již na tomto světě. Skutečný věřící není ten, kdo se z konformismu podřizuje Božímu zákonu, jemuž nerozumí. Je to ten, kdo je horlivý nejen navenek, ale kdo víru opravdově prožívá. Osobní zkušenost s žitou vírou je pro súfije základem, zatímco společenská váha náboženské obce a právní normy, jež je třeba dodržovat, jsou vedle toho druhořadé. Islámská mystika proto nedělá z člověka jen „podřízeného Božímu zákonu“, nýbrž také a především doklad Boží přítomnosti, onen pověstný „výklenek, z něhož vyzařují světla“, jak to poeticky vyjádřil ve

12. století další duchovní mistr mystického islámu al-Ghazzálí.

Pečlivě připravená a vydaná knížka Bronislava Ostřanského nastiňující základy islámské mystiky a přibližující jeden z textů velkého spirituálního mistra islámu si zaslouží pozornost českého kulturního publika. Je prvním vkladem do mezery v naší znalosti světového kulturního dědictví a zároveň sice malým, ale fakticky a věcně silným zdrojem argumentů pro ty, kteří hledají a touží objevit „jiný islám“.

ZDENĚK MÜLLER

Iveta Kouřilová – Miloš Mendel (eds.), Cesta k prameni: Fatwy islámských učenců k otázkám všedního dne,

**Praha: Orientální ústav AV ČR
2003, 172 s.
ISBN 80-85425-53-X.**

Knihy a studie z autorské dílny pražského Orientálního ústavu AV ČR již léta vynikají svou vysokou vědeckou kvalitou a znamenají jistotu garanci pro odborné náročného čtenáře. Zejména v poslední době mezi nimi můžeme najít tituly pojednávající o fascinujících a často vysoce aktuálních tématech, které mohou být zajímavá nejen pro užší odborné a vědecké publikum. V řadě těchto publikací zaujímá kniha *Cesta k prameni. Fatwy islámských učenců k otázkám všedního dne* editorů Ivety Kouřilové a Miloše Mendela zcela jistě přední místo.

Knihla obsahuje po poměrně obsáhlém úvodu Miloše Mendela k islámskému právu čtyři vyčerpávající studie z pera čtyř českých arabistů – islamologů. Mezi nimi najdeme jak zkušeného autora úvodu, tak i příslušníky nastupující generace českých orientalistů: Ivetu Kouřilovou, Štěpána Macháčka a Bronislava Ostřanského. Již samotný fakt, že Orientální ústav poskytl pub-